

ВІДГУК

офіційного опонента
на дисертацію **Янишиної Любові Сергіївни**
«Процеси неологізації у словниковому складі англійської мови
XIX століття (на матеріалі прозових літературних творів)»,
подану на здобуття наукового ступеня кандидата
філологічних наук за спеціальністю 10.02.04 – германські мови

Рецензована наукова розвідка вигідно вирізняється своєю зверненістю одразу до двох галузей мовознавства – лексикології та історії мови. Попри чималу кількість галузевих (насамперед лексикологічних і семасіологічних) студій на різномовному матеріалі (див. наприклад роботи С.М. Єнікєєвої, В.І. Заботкіної, Ю.А. Зацного, Т.В. Кравцової, І.С. Лощинової, Д. Крістала, Д. Херберга та інших), вивчення новоутворень певного історичного періоду залишається поза увагою науковців, чим і скористалася авторка рецензованої дисертації. Вона поставила собі за мету схарактеризувати структурно-семантичні особливості утворення та функціонування неологізмів XIX століття в англійських прозових художніх творах, що свідчить про беззаперечну **актуальність** цієї дисертації в контексті розбудови неологічних студій як окремого напрямку лінгвістичних досліджень. Актуальність також підсилюється загальною антропоцентричною спрямованістю сучасних лінгвістичних студій на вивчення й опис номінативного простору світу людини.

Процеси утворення нових слів, їх вживання в мові і мовленні завжди цікавили лінгвістів. На сучасному етапі розвитку цивілізації можна говорити про безупинний потік неологізмів у зв'язку зі змінами реальності, навколишнього світу і соціуму в площині зростаючої взаємодії носіїв різних мов, активного розвитку технологій, що вимагають нових найменувань. Ще Андре Мартіне підкреслював, що мова змінюється під тиском потреб комунікації. Він наполягав на тому, що мовні зміни як процес можуть бути осмислені тільки при синхронічному розгляді динаміки мови. Подібне зауваження не втратило своєї актуальності й у наші дні.

Отже, у центрі уваги дисертації Л.С. Янишиної знаходиться проблема

з'ясування ролі семантичних неологізмів у текстах романів найвідоміших англійських письменників XIX століття.

Предметом дослідження виступали структурно-семантичний та функціональний аспекти новоутворень в англійській мові цього періоду.

Новизна рецензованої дисертації полягає в тому, що неологічне дослідження здійснено під кутом зору діяхронії, оскільки вперше у вітчизняній лінгвістиці розглянуто англійські лексеми, поява яких датується XIX століттям. Це дозволило визначити та систематизувати типи словотворення, притаманні англійській мові XIX століття, простежити їх роль у збагаченні лексичного складу англійської мови цього періоду та порівняти неологічний склад текстів різних авторів-романістів XIX століття.

Теоретичне підґрунтя, на якому виконано рецензовану дисертацію, заслуговує на увагу та схвалення, оскільки вихідною основою для дослідження Л.С. Янишиної стали здобутки сучасної філологічної науки в царині лексикології, лексикографії, історії мови, когнітивної лінгвістики та лінгвостилістики.

Структура роботи може бути повністю схвалена як така, що логічно підпорядковується поставленій меті, композиція розділів відповідає послідовності конкретних завдань, що вирішуються.

У вступі згідно із традицією обґрунтовано вибір теми дисертаційної роботи, визначено актуальність, об'єкт і предмет дослідження, переконливо і чітко сформульовано мету та завдання роботи, розкрито її наукову новизну, теоретичне та практичне значення, визначено методи дослідження, наведено дані про апробацію результатів дослідження.

У **першому розділі** визначено не тільки ключові теоретичні настановлення, а й базовий термінологічний інструментарій із відповідними тлумаченнями, що видається цілком слушним і важливим у плані досліджуваної теми, а також змальовано власне історичний контекст, діалектично пов'язаний із досліджуваними мовними явищами і процесами.

Послідовним видається аналіз факторів, що призводять до змін у

словниковому складі (с. 17 – 18). При цьому зазначається, що зміни у лексиці можуть бути як негативними (архаїзація і зникнення певних лексем), так і позитивними – поява нових одиниць (підрозділ 1.2).

В цьому ж розділі на основі ґрунтовного аналізу різноманітних підходів до вивчення процесу неологізації визначено основні типи інновацій: власне неологізми та okazіоналізми (с. 29). Дисертантка справедливо зауважує, що комплексне дослідження нових слів стає можливим за умов аналізу як екстралінгвальних, так і внутрішньомовних факторів (підрозділ 1.4).

Логічним продовженням першого є **другий розділ** дисертації, присвячений її методологічним засадам, з-поміж яких виокремимо деклароване авторкою звернення до «лінгвістики фактів» (с. 53 – 54), а також опис послідовних етапів конкретного дослідження (с. 50). Зауважується, що методика має комплексний характер, поєднує в собі різноманітні методи і прийоми, що робить можливим вичерпну інтерпретацію поняття «неологізм», під яким авторка услід за О.О. Селівановою розуміє слово чи словосполучення, використані мовою в певний період на позначення нового або вже наявного поняття в новому значенні, що усвідомлюються як такі носіями мови (с. 54):

Слід відмітити, що практичні розділи III, IV і V є наглядним прикладом спроможності авторки цілеспрямовано й логічно опрацьовувати й подавати матеріал, будувати окремі послідовності, що утворюють одне ціле. Це, в свою чергу, дозволяє отримувати важливі, вагомі та перспективні результати.

У **третьому розділі** представлено результати дослідження специфіки утворення морфологічних неологізмів. Завдяки всебічному аналізу, неологічного складу творів авторів середини XIX століття виокремлено й описано основні типи морфологічного словотворення, що зумовлені внутрішньомовними процесами (афіксація, словоскладання, конверсія, скорочення) (підрозділ 3.2). Найчастотнішими в утворенні неологізмів, як на думку авторки, є афіксація (с. 101).

Ретельний аналіз фактичного матеріалу дозволив виділити і здійснити семантичну систематизацію новотворів з віднесенням виокремлених лексем до

відповідних референційних груп (с. 98 – 99). Заслужують на увагу міркування, стосовно квантитативних характеристик неологізмів, виявлених у різножанрових творах різних авторів, що належать до різних літературних напрямів, вони є своєрідними маркерами мовної ситуації в Британії XIX століття (с. 56 – 57).

У **четвертому розділі** доводиться релевантність вторинної номінації як джерела поповнення словникового складу англійської мови XIX століття. Вартими на увагу є думки авторки стосовно того, що вторинна номінація і формування якісно нових лексико-семантичних одиниць є своєрідним проявом принципу і тенденції до економії мовних засобів (підрозділ 4.2).

Враховуючи теоретичні засади лінгвостилістики, дисертантка дійшла висновку, що семантичні неологізми використовувалися в художній літературі XIX століття в основному для створення метонімії і метафор (с. 119 – 123). Проведений аналіз дає авторці дисертації підстави зробити висновок стосовно того, що авторські засоби образності та відбір ключової лексики залежить від тематичної спрямованості творів та їх історичної приналежності.

У **заключному п'ятому розділі** увагу зосереджено на традиційних для неологічного контексту іншомовних запозиченнях, як зі споріднених (окремо зазначимо в цьому плані класичні джерела – греку і латину, а також американський варіант англійської мови, який уже в той час справляв певний вплив на інші варіанти, в тому числі і насамперед британський), так і з генетично віддалених мов, які теж відіграли помітну роль у збагаченні й урізноманітненні лексичного арсеналу англійської мови досліджуваного періоду (підрозділи 5.1, 5.2). На наш погляд ця частина розвідки становить особливий інтерес через те, що на сучасному етапі англійська мова стала, з відомих причин, найважливішим лексичним донором для багатьох інших мов, хоча до цього факту можна підходити й ставитися по-різному. Також авторка не обійшла увагою і лінгвокраїнознавчий аспект аналізу запозичення неологізмів, що доповнює і збагачує концепцію дослідження.

У цьому плані цікавими є спостереження, що стосуються жанрових і стильових особливостей письменників як представників різних літературних трендів (с. 131 – 133), а також супутніх історичних – соціокультурних, економічних та інших – обставин у зв'язку з використанням запозичень у художній прозі (с. 134 – 136). Це можна кваліфікувати як виразний приклад дії екстралінгвальних чинників на мовні феномени. Зазначимо також, що літературознавчі пасажі в цьому розділі є виправданими й доречними, оскільки мають безпосереднє відношення до мовних питань, які розглядаються.

Одержані результати мають незаперечне **теоретичне значення**, пов'язане з подальшою розробкою проблем історичної лексикології, а також історії англійської мови, оскільки порушуються важливі питання, дотичні до сучасного стану мови, адже неологічні станом на ХІХ ст. лексичні одиниці стали частиною актуального лексикону англійської мови – як у британському, так і в інших національних варіантах.

Практична цінність отриманих результатів полягає в можливості їх використання в курсах з лексикології і стилістики, історії англійської мови, теорії і практики перекладу, соціолінгвістики, у лексикографічній практиці, у науково-дослідній роботі студентів і аспірантів та при укладанні посібників із зазначених нормативних і спеціальних дисциплін та курсів.

Положення та висновки дисертації базуються на ґрунтовному комплексному аналізові репрезентативного матеріалу (900 неологізмів з художніх творів британських письменників ХІХ століття та лексикографічних джерел) і тому набувають належної достовірності. Список використаних джерел (257 позицій) охоплює фундаментальні праці вітчизняних і зарубіжних науковців.

Основні положення, що винесено на захист, теоретично обґрунтовані, підтверджені матеріалом і методами дослідження.

Підкреслюючи безперечну актуальність обраної теми, новизну й обґрунтованість висновків, сформульованих у роботі, та належний науковий і методологічний рівень її виконання, вважаємо за необхідне зробити також

певні критичні коментарі:

1. Докладно проаналізувавши концепції щодо причин змін у словниковому складі мови ХІХ століття та підходів до тлумачення поняття «неологія» (підрозділи 1.2, 1.3), авторка, на жаль, не зовсім чітко виокремлює свою власну позицію щодо розуміння зазначених феноменів. Просимо її уточнити.

2. Окремі твердження наукової розвідки справляють враження надмірної категоричності (наприклад, на с. 25 як «неправильний» кваліфікується «підхід, відповідно до якого запозичення іншомовної лексики вважається основним джерелом у розвитку словникового складу англійської мови») або тривіальності (приміром, на с. 40 читаємо: «Мова як основний засіб спілкування відображає розвиток суспільства в кожний період його існування. Мова передається з покоління в покоління, при цьому не залишається незмінною»).

3. Звідси й інше міркування. Деякі частини дисертації видаються надто теоретизованими й відносною мірою пов'язаними з темою дослідження (див., наприклад с. 11 – 13 – загальні положення про мову; с. 15 – 16 – тези про мовні зміни; с. 27 – положення про неологію).

4. Не дивлячись на те, що авторка зробила досить оригінальні узагальнення стосовно використання внутрішньомовних ресурсів на позначення нового поняття (с. 107 – 108), на нашу думку, у роботі не завадило б навести більше прикладів для ілюстрації цієї тези, оскільки виникнення нових лексико-семантичних одиниць шляхом переносу найменування або зміни значення слова, сприяє подальшому вивченню проблем словникового складу під кутом зору діяхронії.

5. Стиль викладу є загалом науковим і виваженим (це стосується також використовуваного термінологічного апарату), проте деякі сюжетні частини, присвячені переважно словотворові, мають певною мірою схематизований вигляд (с. 68 – 76; 87 – 90).

Підсумовуючи, треба зазначити, що зауваження й побажання мають

дискусійний характер і не знижують наукову цінність виконаної праці. Достовірність результатів розвідки підтверджується кількістю опрацьованих джерел, логікою інтерпретації фактичного матеріалу та ретельністю й коректністю виконання практичної частини дисертації. Отже, дослідження слід вважати завершеною ґрунтовною науковою працею, матеріали якої структуровані й оформлені відповідно до вимог, що висуваються до робіт такого рівня

Таким чином, дисертація «Процеси неологізації у словниковому складі англійської мови ХІХ століття (на матеріалі прозових літературних творів)» є актуальною, самостійною, завершеною працею, що вирішує поставлені дослідницькі задачі, має високий науково-теоретичний рівень та практичну цінність; вона цілком розкриває тему і відповідає заявленій спеціальності, а також вимогам, що висуваються до кандидатських дисертацій. Дисертаційна робота відповідає п. 9 – 13 положення «Порядок присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24.07.2013р., а її авторка – Янишина Любов Сергіївна – заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.04 – германські мови.

Офіційний опонент

доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри англійської філології
Запорізького національного університету

Г.І. Приходько

Вчений секретар:

кандидат філософських наук, доцент

В.П. Снежко

Підпис
засвідчую

НАЧАЛЬНИК
ВІДДІЛУ КАДРІВ

